

Діхтяренко С.Ю.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ПСИХОЛОГІЯ РОЗУМІННЯ ВИКЛАДАЧЕМ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Розуміння є умовою успішної взаємодії викладача і студента в процесі психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців. Розуміння особистості студента, тобто рівень розвитку педагогічної перцепції, є одним з показників професійної компетентності викладача вищої школи. Розуміння як вихідне поняття в психології пізнавальної діяльності є одночасно як умовою протікання, так і результатом розумової діяльності. Воно виникає як індивідуальна реалізація пізнавальних можливостей особистості і може розглядатися як притаманна тільки людині здатність розуміти дійсність, природну і соціальну, розуміти інших людей і самого себе.

Часто пізнавальну роль будь-якого розуміння співвідносять з поясненням: зрозуміти – значить вміти пояснити. Розглядаючи проблему співвідношення розуміння і пояснення, ми спробуємо розмежувати ці поняття. Пояснення – це універсальний спосіб теоретичного ставлення до світу, розуміння ж – спосіб співпереживального ставлення до нього. Пояснення, в тому числі і поведінки студента, його вчинків, не може бути самоціллю, а розуміння часто є метою як людського буття взагалі, так і педагогічної діяльності, зокрема. Будь-яке розуміння нерозривно пов'язане зі знанням. Знання і розуміння практично не віддільні один від одного. Знання завжди передбачає певне розуміння, а розуміння і нерозуміння можливі тільки в контексті певного знання.

Визначаючи межу між знанням і розумінням, В.В. Знаков стверджує, що розуміння відрізняється від знання, перш за все, тим, що являє собою осмислення знання, тобто певні мислительні дії з ним. Однак слід підкреслити: людина розуміє не знання, а відбитий в ньому предметний світ. Знання - не мета розуміння, а засіб. Різноманітні знання подібні до скла окулярів: в пізнанні і спілкуванні вони відіграють роль лінз, за допомогою яких ми краще бачимо і розуміємо навколишній світ [Знаков В.В., 1994].

Педагогічна діяльність дозволяє побудувати своєрідний місток між незнанням і знанням, нерозумінням і розумінням, його перехід пов'язаний з співробітництвом і емоційною єдністю.

Брак психологічних знань викладача про внутрішній світ студента ускладнює взаєморозуміння суб'єктів педагогічної діяльності, що спочатку передбачає певну оцінку свого знання або незнання. Очевидно, що викладач, який вважає, що володіє всією сукупністю необхідних йому знань, регресує в своєму розвитку, так як саме розуміння розриву між знаннями і дійсністю, недосконалої, неповноти будь-якого знання про внутрішній світ людини є умовою успішної соціальної перцепції в педагогічній діяльності.

У діяльності викладача кожне оціночне судження, в якому міститься певна сукупність знань, пов'язане з розумінням контексту обставин і цілей педагогічної діяльності. Особливо наочно ця особливість проявляється при розумінні особистісних характеристик студента, коли сама буденна поведінкова реакція може мати складний і глибокий сенс, обумовлений психологічними особливостями або емоційним станом учасників педагогічного спілкування.

В результаті розуміння і взаєморозуміння суб'єктів педагогічної діяльності зростає здатність викладача прогнозувати поведінку студентів і, безумовно, розвиток педагогічної перцепції передбачає розвиток особистості викладача як суб'єкта пізнання інших людей, проходить багато етапів, яким відповідають глибокі зміни в структурі його індивідуальної свідомості.

Для педагогічного аспекту розуміння важливим є питання про залежність між адекватним розумінням студента і сумою психолого-педагогічних знань педагога. Чи залежить розуміння викладачем студента від

кількості і якості цих знань або є результатом практичного досвіду? Відповідь на це питання неможлива без аналізу конкретної ситуації педагогічного спілкування, ряду її суб'єктивних та об'єктивних факторів.

Б.Г. Ананьєв справедливо вказував, що до суб'єктивних чинників розуміння відносяться: структура особистості, що впливає на стан особистості, динаміку її поведінки, процеси діяльності та спілкування [Ананьєв Б.Г., 2001]. В якості об'єктивних чинників розуміння внутрішнього світу студента потрібно розглядати різнопланові характеристики самого процесу взаємодії і особливостей внутрішнього світу іншого учасника спілкування, а також ті умови, які диктуються діяльністю і контекстом взаємодії.

Положення про взаємодію об'єктивних і суб'єктивних факторів у процесі розуміння людини людиною лягло в основу теоретичного і практичного аналізу педагогічної перцепції. Сприйняття людини людиною в процесі спілкування здійснюється як сприйняття зовнішніх ознак, а співвіднесення їх з особистісними характеристиками індивіда і інтерпретація на їх основі його вчинків є розумінням.

Безсумнівно, що в педагогічній діяльності викладача вищої школи ми маємо справу з професійним прийняттям не так мотивів, цілей і установок (педагог може працювати саме над їх зміною), скільки самої особистості студента. У такому контексті більш точним терміном є не сприйняття, а розуміння іншої людини в процесі спілкування і взаємодії.

Невирішені життєві проблеми і внутрішні конфлікти ускладнюють розуміння людьми один одного, тому в складних ситуаціях педагогічної діяльності особливого значення набуває такий психологічний параметр, як відкритість, тобто вміння бути чесним і природним у відносинах зі студентами і колегами.

Відкритість залежить від ступеня усвідомлення свого внутрішнього «я» і прийняття себе і партнерів по спілкуванню на особистісному рівні. Викладачеві вищої школи необхідно опановувати методами і прийомами, що сприяють соціальній перцепції. Точність сприйняття і відображення особистості іншого завжди позитивно позначається як на спільну діяльність, так і міжособистісну взаємодію в цілому.

В такій складній діяльності, як педагогічна, різноплановість і багатоплановість сприйняття партнера по спілкуванню не завжди ознають адекватність розуміння його особистості. Знання про особистість студента повинні характеризуватися не тільки кількістю, вони повинні бути певним чином систематизовані і ієрархізовані. Адекватна ієрархічна структура педагогічного знання передбачає, що викладач повинен не тільки вміти спостерігати і помічати риси особистості і поведінки студента, які проявляються в різних ситуаціях педагогічного спілкування, а й розуміти, які з них є основними або другорядними, а які і зовсім не мають значення в даній педагогічній ситуації.

Слід розуміти, що студент, як і будь-яка людина, має право на помилки, недоліки, тобто слід приймати його таким, яким він є. Не володіючи вмінням відокремлювати факти від думок, викладач невірно інтерпретує особистісні особливості і вчинки своїх учнів, і саме в такій ситуації зайві знання про іншого дійсно стають фактором, що перешкоджає процесу розуміння і взаєморозуміння.

Таким чином, в основі розуміння викладачем особистості студента знаходиться не просто сума конкретних знань, а певним чином усвідомлені, структуровані і емоційно сприйняті знання. Саме такі наукові та об'єктивні педагогічні знання про особистість студента лежать в основі педагогічної перцепції, так як очевидно, що в будь-якому випадку цілеспрямовано і свідомо викладач може впливати тільки на ті особистісні риси студента, які йому відомі.